Materiallar to’plami · Conference Proceedings

TIL, TARJIMA VA TA’LIM: GLOBAL KOMMUNIKATSIYA VA RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA YANGI YONDASHUVLAR

ADABIYOT, MADANIYAT VA IJODIY TARJIMA

03 October 2026

UDK 37

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Azamat Muxammadjonov*

✉ azamat-muhammadjonov@mail.ru

АННОТАЦИЯ

В тезисе рассматриваются педагогические аспекты формирования у будущих учителей навыков развития межкультурного ценностного отношения у учащихся в образовательном процессе. Межкультурное ценностное отношение рассматривается как личностное и социальное качество, связанное с осознанием, уважением и принятием национальных, духовных и социальных ценностей представителей различных культур, а также с установлением конструктивного взаимодействия между ними. В исследовании анализируются возможности использования интерактивных методов обучения, заданий, основанных на межкультурной коммуникации, проблемных ситуаций, ролевых игр и технологий сотрудничества в формировании соответствующих навыков будущих учителей. Обосновываются педагогические условия, направленные на развитие толерантности, взаимного уважения, понимания культурного многообразия и социального взаимодействия в образовательном процессе.

Ключевые слова

будущий учитель, образовательный процесс, межкультурные отношения, ценностное отношение, межкультурная компетентность, культурное многообразие, толерантность, интерактивные методы, педагогические навыки, межкультурная коммуникация.

DOI: 10.5281/zenodo.23278736

Кириш

Замонавий таълим тизимида маданий хилма-хиллик, миллатлараро ва маданиятлараро мулоқот, ўзаро ҳурмат ва бағрикенгликни шакллантириш таълим-тарбия жараёнининг муҳим вазифаларидан бири сифатида намоён бўлмоқда. Глобаллашув ва ахборот-коммуникация технологияларининг жадал ривожланиши натижасида турли маданият вакиллари ўртасидаги мулоқот кўлами кенгайиб, таълим муассасаларида ўқувчиларнинг турли маданий қарашлар, қадриятлар ва ижтимоий тажрибалар билан тўқнашуви табиий жараёнга айланмоқда.

Бундай шароитда ўқитувчининг вазифаси фақат билим бериш билан чекланмай, балки ўқувчиларда турли маданиятларга нисбатан ҳурматли ва ижобий муносабатни шакллантириш, маданий фарқларни тўғри англаш ҳамда маданиятлараро мулоқотга тайёрлашни ҳам қамраб олади. Шу нуқтаи назардан бўлажак ўқитувчиларни ўқувчиларда маданиятлараро қадриятли муносабатни ривожлантиришга тайёрлаш педагогик таълимнинг долзарб йўналишларидан биридир.

Асосий қисм

Маданиятлараро қадриятли муносабат тушунчаси шахснинг бошқа маданиятларга хос қадриятлар, анъаналар, урф-одатлар ва ижтимоий меъёрларни англаши, уларга нисбатан ҳурмат

билан муносабатда бўлиши ҳамда маданий фарқларни мулоқот ва ҳамкорлик учун тўсиқ сифатида эмас, балки ижтимоий-мәънавий бойлик сифатида қабул қилишини ифодалайди. Ушбу муносабат билим, эмоционал-қадриятли муносабат ва амалий-хулқ-атвор компонентларининг ўзаро уйғунлигида намоён бўлади.

Бўлажак ўқитувчининг ушбу соҳадаги касбий тайёргарлиги, аввало, маданиятлараро компетентликни эгаллашни талаб қилади. Ўқитувчи турли маданиятларнинг ўзига хос хусусиятларини билиши билан бир қаторда, ўқувчилар ўртасида юзага келиши мумкин бўлган маданий фарқлар, стереотиплар ва нотўғри тасаввурларни педагогик жиҳатдан тўғри бошқара олиши лозим. Бу эса бўлажак ўқитувчида коммуникатив, ижтимоий-педагогик ва рефлексив кўникмаларни ривожлантириш зарурлигини кўрсатади.

Таълим жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг ўқувчиларда маданиятлараро қадриятли муносабатни ривожлантириш кўникмаларини шакллантириш бир нечта ўзаро боғлиқ йўналишларда амалга оширилиши мумкин.

Биринчидан, маданиятлараро билимларни шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Бўлажак ўқитувчи турли халқларнинг маданий қадриятлари, анъаналари, урф-одатлари, мулоқот нормалари ва дунёқараш хусусиятлари ҳақида илмий асосланган маълумотларга эга бўлиши керак. Бу билимлар ўқитувчига маданий фарқларни объектив баҳолаш ва уларни таълим мазмунига мақсадли интеграциялаш имконини беради.

Иккинчидан, қадриятли-эмоционал муносабатни шакллантириш талаб этилади. Фақат маданият ҳақида маълумот бериш ўқувчида ижобий маданиятлараро муносабатни автоматик равишда шакллантирмайди. Шу сабабли таълим жараёнида бошқа маданият вакилларига ҳурмат, эмпатия, бағрикенглик ва очиқ мулоқотга тайёрлик каби сифатларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратиш зарур.

Учинчидан, амалий-коммуникатив кўникмаларни ривожлантириш муҳимдир. Бўлажак ўқитувчи маданиятлараро мулоқот жараёнида турли фикр ва қарашларни қабул қилиш, маданий фарқларни ҳисобга олган ҳолда мулоқотни ташкил этиш, низоли вазиятларни конструктив ҳал қилиш ва ўзаро ҳамкорликни таъминлаш кўникмаларига эга бўлиши лозим.

Мазкур кўникмаларни шакллантиришда интерфаол таълим методлари самарали восита бўла олади. Хусусан, “Ақлий ҳужум”, “Кейс-стади”, “Ролли ўйин”, “Баҳс-мунозара”, “Лойиҳа усули”, “Кичик гуруҳларда ишлаш” каби методлар талабаларни турли маданий вазиятларни таҳлил қилиш ва уларга нисбатан мустақил муносабат билдиришга йўналтиради.

Масалан, ролли ўйин жараёнида талабалар турли маданият вакилларининг ролини бажариб, муайян коммуникатив вазиятни моделлаштиришлари мумкин. Бундай фаолият орқали улар маданий фарқларни ҳис қилиш, бошқа шахс нуқтаи назарини тушуниш ва мулоқот жараёнида тегишли стратегияларни танлаш имкониятига эга бўладилар.

Кейс-стади методи эса реал ёки моделлаштирилган маданиятлараро вазиятларни таҳлил қилишга имкон беради. Масалан, турли маданий қарашлар туфайли юзага келган тушунмовчилик ҳолати талабаларга тақдим этилиб, унга педагогик ечим топиш вазифаси берилади. Бунда бўлажак ўқитувчи нафақат муаммони аниқлайди, балки унинг маданий сабабларини таҳлил қилади ва ўқувчилар ўртасида ўзаро ҳурматга асосланган мулоқотни ташкил этиш йўлларини таклиф қилади.

Лойиҳа методи ҳам маданиятлараро қадриятларни ўрганиш ва тарғиб этишда муҳим педагогик имкониятлардан бири ҳисобланади. Талабалар “Турли халқларнинг умуминсоний қадриятлари”, “Маданий хилма-хиллик — ижтимоий бойлик”, “Миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлиги” каби мавзуларда лойиҳалар тайёрлашлари мумкин. Бу жараён уларнинг тадқиқотчилик, ижодкорлик, ҳамкорлик ва коммуникатив кўникмаларини ривожлантиради.

Маданиятлараро қадриятли муносабатни ривожлантиришда бадиий адабиёт ва медиаматериаллардан фойдаланиш ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Бадиий асарларда турли халқларнинг турмуш тарзи, қадриятлари ва маданий қарашлари акс эттирилгани сабабли улар ўқувчиларда бошқа маданиятларга нисбатан қизиқиш ва ҳурматни шакллантириш учун самарали дидактик ресурс бўлиб

хизмат қилиши мумкин. Фильмлар, ҳужжатли лавҳалар, интервьюлар ва рақамли таълим ресурслари эса маданий воқеликни визуал ва аудиал шаклда идрок этиш имконини кенгайтиради.

Бўлажак ўқитувчиларда мазкур кўникмаларни шакллантиришнинг муҳим шарти - маданиятлараро таълим муҳитини яратишдир. Бундай муҳитда ҳар бир маданиятга ҳурмат билан муносабатда бўлиш, турли фикрларни эркин ифодалаш, стереотиплар ва камситишга йўл қўймаслик, мулоқот ва ҳамкорликни рағбатлантириш тамойиллари устувор бўлиши лозим.

Шу асосда бўлажак ўқитувчиларнинг ўқувчиларда маданиятлараро қадриятли муносабатни ривожлантириш кўникмаларини шакллантириш жараёнини қуйидаги педагогик компонентлар асосида ташкил этиш мумкин:

- мотивацион компонент — маданий хилма-хиллик ва маданиятлараро мулоқотга ижобий қизиқишни шакллантириш;
- когнитив компонент — турли маданиятлар, қадриятлар ва маданий нормалар ҳақида билимларни эгаллаш;
- қадриятли-эмоционал компонент — ҳурмат, толерантлик, эмпатия ва очиқликни ривожлантириш;
- амалий-коммуникатив компонент — маданиятлараро мулоқот ва ҳамкорлик кўникмаларини шакллантириш;
- рефлексив компонент — ўзининг маданий қарашлари, стереотиплари ва мулоқот тажрибасини таҳлил қилиш.

Ушбу компонентларнинг ўзаро уйғунлиги бўлажак ўқитувчининг касбий-педагогик тайёргарлигини такомиллаштириш билан бирга, унинг келгусида ўқувчиларда маданиятлараро қадриятли муносабатни мақсадли ривожлантириш имкониятларини кенгайтиради.

Хулоса

Таълим жараёнида бўлажак ўқитувчиларнинг ўқувчиларда маданиятлараро қадриятли муносабатни ривожлантириш кўникмаларини шакллантириш замонавий педагогик таълимнинг муҳим йўналишларидан бири ҳисобланади. Мазкур жараённи самарали ташкил этиш учун бўлажак ўқитувчиларнинг маданиятлараро билимлари, қадриятли-эмоционал муносабати, коммуникатив ва рефлексив кўникмаларини комплекс ривожлантириш зарур.

Интерфаол методлар, ролли ўйинлар, кейс-стади, лойиҳа ишлари, бадиий ва медиаматериаллардан фойдаланиш бўлажак ўқитувчиларни маданиятлараро таълим жараёнини ташкил этишга тайёрлашнинг муҳим педагогик имкониятларини яратади. Шунингдек, таълим муассасасида ўзаро ҳурмат, бағрикенглик, маданий хилма-хилликни қабул қилиш ва ҳамкорликка асосланган педагогик муҳитни шакллантириш ушбу кўникмаларнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади.

Шундай қилиб, бўлажак ўқитувчининг касбий тайёргарлигида маданиятлараро компетентликни ривожлантириш унинг ўқувчиларда маданий хилма-хилликка ижобий муносабат, ўзаро ҳурмат ва умуминсоний қадриятларга асосланган мулоқот маданиятини шакллантиришдаги педагогик имкониятларини кенгайтиради.

Список литературы

[1] Библер В. С. Культура. Диалог культур: опыт определения. — Москва: Наука, 1991.

[2] Выготский Л. С. Психология развития человека. — Москва: Смысл, 2005.

[3] Зимняя И. А. Педагогическая психология. — Москва: Логос, 2004.

[4] Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. — Москва: Смысл, 2003.

[5] Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. — Москва: Просвещение, 1991.

[6] Сафонова В. В. Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. — Москва: Высшая школа, 1991.

[7] Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. — Москва: Слово/Slovo, 2000.

[8] Bennett M. J. Basic Concepts of Intercultural Communication: Paradigms, Principles, & Practices. — Boston: Intercultural Press, 1998.

[9] Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997.

[10] Deardorff D. K. The SAGE Handbook of Intercultural Competence. — Thousand Oaks: SAGE Publications, 2009.